

HUKÛK-I İDÂRE

Ahmed Şuayb

Yayına Hazırlayan

Ramazan ÇAĞLAYAN

© Copyright 2022

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş. 'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN

978-625-8399-76-9

Kitap Adı

Hukûk-ı İdâre

Yazar

Ramazan ÇAĞLAYAN
ORCID iD: 0000-0003-1658-3178

Yayın Koordinatörü

Yasin DİLMEN

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Yayıncı Sertifika No

47518

Baskı ve Cilt

Vadi Matbaacılık

Bisac Code

LAW000000

DOI

10.37609/akya.1321

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A

Yenişehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

HUKÛK-I İDÂRE**İkinci Sınıf Dersleri**

Dârülfünûn-ı Osmânî Hukuk Şubesi Muallimlerinden

Ahmed Şuayb

Bey'in Zaptolunan Takrîr-i Âlileridir

Muallim-i Muhteremin Ruhsatıyla Tarafımızdan Tab' Ettirilen İşbu
Nüshaların Adedi Mahduttur

Ahmed Talat

Hacı Mahmud Tâhir

Tarakçılarda Hacı Hüseyin Efendi Matbaasında Tab'edilmiştir
1328 (1910)

TAKDİM

1. Osmanlı Devleti'nin 19. Yüzyılda (1800-1900) askerî, siyâsî, bilim ve ekonomi yönünden batı karşısında gerilemesi, devlet ileri gelenlerini reformlara yöneltmiştir. Bunun öncesinde Nizâm-ı Cedid dönemi olarak da ifade edilen ve Sultan III. Selim'in hükümdarlığı (1789-1807) döneminde, diğer alanlarda olduğu gibi eğitim ve öğretim faaliyetleri alanında da yenileşme ve değişim hareketlerine girişilmiştir. Medreselerin ıslâhına yönelik olarak alınan tedbirler, askerî alanda faâliyet gösteren okulların açılması, matbaanın canlandırılması, yabancı dillerde kaleme alınan eserlerin tercüme girişimleri bu dönemin belirgin özelliklerini oluşturmaktadır.¹ Devletin kötüye gidişinin temelinde askerî sistemdeki bozukluk olduğu düşüncesiyle öncelik askerî alandaki reformlara verilmiştir. Bu bağlamda başta Yeniçeri Ocağının kaldırılması ve askerî okulların açılması gibi konular gündeme gelmiştir. 1839 târihinde Abdülmecit'in tahta çıkışı ve akabinde Mustafa Reşit Paşa'nın etkileri ile Tanzîmat Fermanı'nın (Gülhâne Hatt-ı Hümayunu) ilân edilmesiyle birlikte, "batılılaşma" veya "çağdaşlaşma" hareketleri (reformlar) hız kazanmıştır. 1838'li yıllardan itibaren eğitim-öğretim alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Öncelikle maârif teşkilâtı genel itibariyle ilk (iptidâî), orta (rüştiye), idâdî (lise) şeklinde kademelendirildikten sonra, 1845'li yıllardan itibaren de yükseköğretimde dâr'ül-fünûn ve diğer okullar açılmaya başlanmıştır. Mekteb-i Fenn-i Nücûm (1839), Dâru'l-Mualimîn (1848), Mekteb-i Mülkiye (1858), Mekteb-i Tibbiye-i Mülkiye (1867), Dâr'ul-Fünûn (1870), Daru'l-Muallimât (1870), Mekteb-i Hukûk-ı Sultânî (1880) bu okullardan bâzılarıdır.
2. 20 Şubat 1870'te Sadrazam Âli Paşa'nın hazır bulunduğu bir törenle öğretime açılmış olan Dâru'l-Fünûn'un ders programında "hukûk-ı idâre" isimli bir ders vardır ancak bu ders 1873'e kadar okutulamamıştır.² 1880'de Adliye Nezâreti'ne bağlı olarak "Mekteb-i Hukûk-ı Şâhâne" kurulmuştur. Mekteb-i Hukûk-ı Şâhâne Nizamnâmesinde, batı hukuk fakültelerinde okutulan birçok derse yer verilmesine rağmen, idâre hukûku (hukûk-ı idare) dersine yer verilmemiştir.³ Mekteb-i Hukuk'ta idâre hukûku alanına ilişkin dersin oku-

¹ Ünal Uğur, "III. Selim'den Meşrutiyete Osmanlıda Eğitim (1789-1876)", Türk Eğitim Târihi, Ankara 2016, 151-152

² Ekmeleddin İhsanoğlu, "Dârülfünûn Târihçesine Giriş- İlk İki Teşebbüs", Belleten, C.LIV, 1990, Sayı.210, s.705-725..

³ Ekmeleddin İhsanoğlu, Dârülfünûn-Osmanlıda Kültürel Modernleşmenin Odağı, C.I, İstanbul 2010, s.154; KOYUNCU Nuran, Hukuk Mektebinin Doğuşu", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XVI, Y. 2012, Sayı. 3., s.163 vd.

tulmasına ilk olarak 1881 yılında “*Hukûk-ı Siyâsiyye-i Osmânîyye-i Dâhiliyye*” isimli dersle başlanmış ve bu dersi Sâid Bey anlatmış; dersin ismi 1898 yıllarında “*hukûk-ı idâre*” şeklini almış ve bu dersi de İbrahim Hakkı Bey okutmaya başlamıştır. İbrahim Hakkı Bey idâre hukûku ders kitabı olan “*Hukûk-ı İdâre*” isimli eserini 1891’de yazmıştır.⁴

3. Ahmed Şuayb Bey’in 1910 (1328) târihli *Hukûk-ı İdâre* isimli bu eseri, Mekteb-i Hukuk’ta okutulan “*hukûk-ı idâre*” dersi için kaleme alınan ders kitaplarındandır. Müellifin bu eserinin 1328 târihinde iki cilt olarak basıldığı bilinmektedir. Ancak farklı baskıları da bulunmaktadır. Bizim yayına hazırladığımız eserin kapağında 1328 (1910) ve “ikinci sınıf dersleri” ifâdeleri yanında müellifin öğrencilerinden olan Ahmed Talat ve Hacı Mahmud Tâhir tarafından, müellifin derslerdeki anlatımlarının not tutularak oluşturulduğu ve müellifin izniyle basıldığı ifâde edilmektedir.
4. Esrede içindekiler ve başlık numaraları bulunmamaktadır. Yine eserde bu günkü anlamıyla atıf tekniği kullanılmadığı gibi, hiçbir dipnota da yer verilmemektedir. Sâdece konuların ana başlıklarına numarasız bir şekilde yer verilmiştir. Eserde yer alan “içindekiler” kısmı tarafımızca hazırlanmıştır. Burada da eserdeki ana başlıklara yer verilmiş ve başlık numaraları da tarafımızca eklenmiştir. Ancak başlık numaraları sadece içindekiler kısmına eklenmiş olup, metin içinde aslına sadık kalınmıştır.
5. Eser, yayına hazırlanırken hiçbir sâdeleştirme yapılmamıştır. Eserde yer alan kelime ve kavramlar olduğu gibi korunmuş, sâdece Latin harflerine dönüştürmekle (transliterasyon) yetinilmiştir. Yine tamlamalarda, “*hukûk-ı idare*”, “*düvel-i mütemeddine*”, “*ulamâ-yı hukuk*” örneklerinde olduğu gibi orijinal hâline dokunulmamıştır.
6. Günümüz okuyucularının eseri okuma ve anlamalarına kolaylık sağlamak için, kelime ve kavramların günümüz Türkçesindeki karşılıkları dipnotlarda verilmiştir. Bu hususta ise Ferit Develioğlu’nun Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat’ından ve Kubbealtı Lûgatı-Misalli Büyük Türkçe Sözlük’ten (ve <http://lugatim.com/>) istifâde edilmiştir.
7. Eserde yabancı kişi, yer, mekân ve olay isimleri okunuşuna göre yer almaktadır. Bunların orijinal yazımlarını ve hakkında kısa bilgileri dipnotlarda vermeye çalıştık. Ancak az da olsa orijinal hallerini tespit edemediğimiz, hakkında bilgiye ulaşamadıklarımız da bulunmaktadır. Bunları da okunuşuna göre (okuyabildiğimiz şekline göre) yazmayı tercih ettik.

⁴ Ali Adem Yörük, Mekteb-i Hukukun Kuruluşu ve Faaliyetleri (1878-1900), Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2008, s.110.

8. Eserin orijinal hâline dokunmamaya âzamî gayret göstermekle beraber, anlam kaymalarını önlemek için eserde olmayan bazı virgöl (,), nokta (.) gibi işaretleri koyma ihtiyâcını duyduk. Özellikle okumanın akışını sağlamak için, aynı cümle içinde kullanılması gereken (,) yerine birden fazla yazılan “ve” kelimesi kullanıldığında, onun yerine (,) koymayı tercih ettik.
9. Eser, Latin harflerine çevrilirken (transliterasyon) transkripsiyon kurallarına âzamî derecede uyulmaya çalışıldı. Bu bağlamda terkipleri gösteren (-) işaretine, Arapçadaki “ayın” harfinin sesini belirtmek için “sâ’y” kelimesinde olduğu gibi (') işaretini; uzatma veya inceltme yapılması gereken yerlerde (â), (î), (û) şeklinde belirtmeye gayret ettik. Meselâ “hukûk-ı idâre”, “Tahrîr-i Âlileri”, “fezâ-yı bînihâye”, “mehâkim-i âdiye”, “tefrik-i kuvâ”, “sûret-i tesviye”, “gayr-ı mücerred”, “deâvî-i cezâiye” örneklerinde olduğu gibi işaretlemeye gayret ettik.

Yine günümüz Türkçe yazımında uzatma işareti kullanılmayan, ancak okurken uzatarak okuduğumuz “idâre”, “âile”, “ziyâde”, “vâli”, “hâiz”, “âit” örneklerinde olduğu gibi bâzı kelimelerde de uzatma işaretlerine yer verdik. Bununla beraber bazı ifadelerde günümüz kullanımlarını esas aldık. Meselâ “dürlü” yerine “türlü”, “dimek” yerine “demek”, “virmek” yerine “vermek” kelimelerinde olduğu gibi günümüz kullanımlarını yazdık.

10. Bu günkü müesseselerimizin daha iyi anlaşılması ve kavranılması, onların medeniyetimizde ve kültürümüzdeki yerinin ne olduğunu, hangi sebeplerle ne gibi değişiklikler geçirdiğini bilmekle mümkündür. Ahmed Şuayb'ın 1910 târihli Hukûk-ı İdâre isimli bu eserinin yayına hazırlanmasında da bu gâye güdülmüştür.

Okuyuculara ve araştırmacılara faydalı olması dileğiyle

Prof. Dr. Ramazan ÇAĞLAYAN

Ankara-2022

İÇİNDEKİLER

AHMED ŞUAYB	1
<i>HUKÛK-İ İDÂRE</i>	4
<i>Nutk-ı İftitâhî</i>	5
ENVÂ-İ MEHÂKİM	11
İHTİLÂF-İ MEHÂKİM	18
DÎVÂN-İ MUHÂSEBAT	20
<i>Mukaddime</i>	20
<i>Dîvan-ı Muhâsebatın Vazifesi</i>	25
<i>Şimdi Hesâbat Nasıl Tetkik Olunur?</i>	25
<i>Gelelim Hesâb-ı Kat'î ve Muhâsebe-i Kat'îye Kânunlarına</i>	26
FRANSA DÎVAN-İ MUHÂSEBATI	29
BELÇİKA DÎVAN-İ MUHÂSEBATI	30
KISM-İ SÂNÎ HÜRRİYET-İ MEZHEBİYE VE ESÂSİ	34
<i>Hürriyet-i Mezhebiyenin Sûret-i Tatbikiyesi</i>	45
<i>İngiltere</i>	54
<i>Rusya</i>	56
<i>İtalya</i>	58
DEVLET-İ OSMÂNİYYE'NİN İDÂRE-İ MEZHEBİYESİ	62
<i>Siz Bu İtirazlara Ne Diyeceksiniz?</i>	63
<i>Rum Cemaati</i>	70
<i>Ermeni Cemaati</i>	81
<i>Mûsevî Cemaati</i>	84
<i>Mûsevî Cemaatine Verilen İmtiyazât-ı Mezhebiye</i>	84
<i>Ermeni Katolik Cemaati</i>	87
<i>Protestan Cemaati</i>	88
<i>Latin Cemaati</i>	89
<i>Keldânî Cemaati</i>	91
HÜRRİYET-İ MATBUAT VE KÂNÛN-İ MATBUAT	92
<i>Hürriyet-i Matbuat</i>	92
<i>Hürriyet-i Fikriyye</i>	93

<i>Kânûn-ı Matbuat</i>	105
<i>Zem ve Kadih</i>	110
<i>Matbaalar Kânûnu</i>	112
MAÂRİF-İ UMÛMİYYE	115
<i>Hürriyet-i Tedris</i>	115
<i>Maârif-i Umumîmiyye Nezâretinin Târihçesi</i>	123
<i>Tahsil-i İbtidâiyenin Mecbûriyeti</i>	127
<i>Dârümuallimin</i>	129
<i>Dârümuallimat</i>	130
<i>Kız Sanâyi' Mektepleri</i>	130
<i>Tahsil-i Tâlî</i>	131
<i>Tahsil-i Âlî</i>	132
<i>Maârif Nezâreti</i>	138
MEMÂLİK-İ MÜTEMEDDİNEDE MAÂRİF TEŞKİLÂTI	148
<i>İngiltere</i>	149
<i>Fransa</i>	151
<i>Almanya</i>	154
<i>Terbiye Nedir ve Nasıl Olacaktır?</i>	164
ÂSÂR-İ ATÎKA	172
EMLÂK-İ UMÛMİYE-İ HÜKÛMET- EMLÂK-İ HUSÛSİYE-İ DEVLET	184
<i>ORMANLAR</i>	191
<i>Mîrî Ormanlar</i>	198
<i>Kurâ ve Kazâyâ Mahsus Baltalıklara Gelince</i>	203
<i>Evkaf Ormanları</i>	204
MAÂDİN	207
<i>Mülkiyet-i Mâdeniye Hakkında Başlıca Üç Nazariye Var</i>	210
<i>Maâdinin Usûl-i Taharrîyesi</i>	213
<i>Maâdinin Şerâit-i İhâle ve İhmali</i>	215
<i>Mültezimlerin Hukuk ve Vezâifi</i>	216
<i>Mâdenlerin Usûl-i Zâbitası (Polis des mines)</i>	218
<i>Maâdinin Terkine Gelince</i>	219
<i>Maâdin-i Sathîye (Minier)</i>	219
TAŞ OCAKLARI	220

UMÛR-İ NÂFİA.....	222
Almanya'ya Gelince	223
Menâfi-i Umûmiyeye Mûteallik İmtiyazat Hususunda Nâfia Nezâretinin Salâhiyeti Ne Derecededir?.....	229
ŞİMENDİFERLER	234
Şimendifer Nasıl Yapılmalıdır?.....	238
TURUK VE MAÂBİR.....	252
LÎMANLAR.....	258
Dâhilen Seyr-i Sefâin Meselesine Gelince.....	260
Ameliyat-ı Miyâhiye-i Zirâiyeye Gelince	261
Şühur ve Kasabatın En Ziyâde Muhtaç Olduğu Bir Şey Varsa O da "Plan"dır.....	262
Mesâkine Gelince	263
İSTİMLÂK (Expropriation pour cause d'utilité publique)	268
İstimlâk Hakkına Kimler Mâliktir?	269
SERBESTİ-İ SANÂYİ.....	272
Usûl-i Tahdide Gelince.....	273
Bu Esnaflık ve Esnaf Heyetlerine Gelince	274
İHTİRÂ BERATI.....	277
ALÂMET-İ FÂRİKA.....	284
TİCÂRET, ZİRÂAT, SINÂATA HÂDİM MÜESSESAT	287
Zirâat Nezâretinin Teşkilâtı	291
BORSALAR	295
BANKALAR	302
Hükûmetin Bankalar ile Münâsebeti.....	305
ZİRÂAT BANKASI	307
MUÂVENET-İ UMÛMİYYE	310
EMVÂL-İ EYTAM NİZAMNÂMESİ	315
Dersâadet Eytam Müdüriyeti	316
Îâşe-i Eytam	317
Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytam	319
Taşra Eytam Müdür, Meclislerinin Teşkilî	319

EVKAF NEZÂRETİ	321
<i>Vâridat-ı Evkaf</i>	<i>327</i>
AHZ-I ASKER KÂNÛNU.....	329
<i>Muin Meselesi</i>	<i>335</i>
<i>Bedel-i Nakdî.....</i>	<i>339</i>
<i>Efrad-ı mezcure hakkındaki ahkâm-ı cezâiye şunlardır:</i>	<i>341</i>